

LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBSARGS

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv

Rīgā

07.12.2011. Nr. 1-5/303

Uz 10.11.2011. Nr.1-04/393-pav

**Latvijas Republikas Satversmes tiesas
tiesnesim Uldim Ķīnim**
Jura Alunāna ielā 1, Rīgā, LV-1010

Par viedokli lietā Nr.2011-17-03

Šā gada 14.novembrī Tiesībsarga birojā saņemts Jūsu lēmums, ar kuru Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – tiesībsargs) atzīts par pieaicināto personu lietā Nr.2011-17-03 „Par Ministru kabineta 2005.gada 10.maija noteikumu Nr.321 „Noteikumi par tukšo materiālo nesēju un reproducēšanai izmantojamo iekārtu atlīdzības lielumu un tās iekasēšanas, atmaksāšanas, sadales un izmaksas kārtību” 3. un 4.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64., 105. un 113.pantam” un uzaicināts izteikt viedokli par jautājumiem, kam varētu būt nozīme lietā. Lēmumā norādīts, ka apstrīdētās normas ietekmē gan autoru tiesības saņemt atlīdzību par viņu darbu reproducēšanu, gan indivīdu pienākumu maksāt par datu nesēju iegādi neatkarīgi no apstākļa, vai tie tiks izmantoti autoru darbu reproducēšanai.

Ministru kabineta 2005.gada 10.maija noteikumu Nr.321 „Noteikumi par tukšo materiālo nesēju un reproducēšanai izmantojamo iekārtu atlīdzības lielumu un tās iekasēšanas, atmaksāšanas, sadales un izmaksas kārtību” (turpmāk – MK noteikumi Nr.321) 3. un 4.punktā noteikts:

„3. Atlīdzību par tukšajiem materiālajiem nesējiem maksā šādā apmērā (atlīdzības lielumu nosaka kā individuālu likmi par vienu vienību):

- 3.1. audiokasetes – 0,03 lati;
- 3.2. videokasetes – 0,06 lati;
- 3.3. minidiski (MD) – 0,03 lati;
- 3.4. CD-R, CD-RW – 0,10 latu;
- 3.5. DVD-R, DVD-RW – 0,20 latu.

4. Atlīdzību par reproducēšanai izmantojamām iekārtām maksā šādā apmērā (atlīdzības lielumu nosaka kā individuālu likmi par vienu vienību):

4.1. audiomagnetofons ar audiokasešu ieraksta funkciju, radio ar audio-kasešu ieraksta funkciju, audiomagnetofons ar audiokasešu un CD ieraksta funkciju, radio ar audiokasešu un CD ieraksta funkciju, radio ar CD ieraksta funkciju, radio ar MD ieraksta funkciju, CD atskaņotājs ar ieraksta funkciju, MD atskaņotājs ar ieraksta funkciju, MP3 atskaņotājs ar integrētu cieto disku – 1 lats;

4.2. videomagnetofons ar videokasešu ieraksta funkciju, televizors ar videokasešu ieraksta funkciju – 1 lats;

4.3. DVD atskaņotājs ar ieraksta funkciju, televizors ar DVD ieraksta funkciju – 1 lats;

4.4. satelītu uztvērējs ar datu ieraksta iespējām – 1 lats;

4.5. jebkurš CD rakstītājs, kas pievienojams datoram, – 1 lats;

4.6. jebkurš DVD rakstītājs, kas pievienojams datoram, – 1 lats.”

Pieteikuma iesniedzēji lūdz atzīt MK noteikumu Nr.321 3.punktu par neatbilstošu konstitūcijai, ciktāl apstrīdētā norma neparedz atlīdzības maksāšanu par šādiem tukšajiem materiālajiem nesējiem:

- datora ārējais cietas disks,
- integrēts datora cietais disks,
- atmiņas karte,
- zibatmiņa,
- Blu-Ray disks.

MK noteikumu Nr.321 4.punkts ir apstrīdēts, ciktāl tas neparedz atlīdzības maksāšanu par šādām reproducēšanai izmantojamām iekārtām:

- mobilais telefons ar integrētu datu nesēju,
- portatīvais multimediju atskaņotājs,
- dators,
- daudzfunkcionāla mājas kinozāle ar integrētu datu nesēju,
- televizors ar ieraksta funkciju,
- Blu-Ray disku atskaņotājs ar ieraksta funkciju,
- Blu-Ray disku rakstītājs, kas pievienojams datoram.

Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 113.pantā noteikts, ka valsts atzīst zinātniskās, mākslinieciskās un citādas jaunrades brīvību, kā arī aizsargā autortiesības un patenttiesības. Interpretējot Satversmes 113.pantu, jāņem vērā ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 27.panta otrā daļa, kā arī Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (turpmāk – Pakts) 15.panta 1.punkta „c” apakšpunkts.

ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 27.panta otrajā daļā noteikts, ka katram cilvēkam ir tiesības uz morālo un materiālo interešu aizsardzību, kas saistītas ar zinātniskajiem, literārajiem vai mākslas darbiem, kuru autors viņš ir. Savukārt atbilstoši Pakta 15.panta 1.punkta „c” apakšpunktam šā pakta dalībvalstis atzīst katra cilvēka tiesības baudīt morālo un materiālo interešu aizsardzību, kas saistītas ar jebkuriem zinātniskajiem, literārajiem vai mākslas darbiem, kuru autors ir šis cilvēks.

No Pakta 15.panta 1.punkta „c” apakšpunkta redzams, ka tas attiecas gan uz autora morālajām, gan mantiskajām interesēm. Ar „morālajām interesēm” ir

saprotamas autoru tiesības tikt atzītiem par savu zinātnisko, literāro vai mākslas darbu autoriem un iebilst pret jebkuru darba sagrozīšanu, sakroplošanu vai citādu modifikāciju, vai citādu pazemojošu darbību, kas varētu kaitēt viņu cieņai vai reputācijai. Savukārt mantiskās intereses ietver sevī taisnīgu atlīdzību par savu darbu¹.

Tādējādi, tulkojot Satversmes 113.pantu kopsakarā ar minētajām starptautisko tiesību dokumentu normām, secinu, ka Satversmes 113.pants aizsargā arī autoru mantiskās intereses. Tāpēc apstrīdēto normu satversmība ir vērtējama Satversmes 113.panta, nevis 105.panta kontekstā. Jāatzīmē, ka Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija neparedz kultūras tiesības kā atsevišķas cilvēka pamattiesības. Tādējādi Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse, vērtējot autoru mantiskās tiesības Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Pirmā protokola (tiesību uz īpašumu) kontekstā, nav uzskatāma par izšķirošu apstākli, lai konkrētajā gadījumā apstrīdētās normas tiktu vērtētas Satversmes 105.panta kontekstā.

Satversmes 113.pants, raugoties no gramatiskā viedokļa, aizsargā „autortiesības un patenttiesības”. Uzskatu, ka šī norma attiecas ne tikai uz autortiesībām un patenttiesībām Latvijas normatīvo tiesību aktu izpratnē. Kā norādījusi ANO Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja, „jebkuri zinātniskie, literārie un mākslas darbi” Pakta 15.panta 1.punkta „c” apakšpunkta izpratnē ir cilvēka prāta jaunradījumi; „zinātnisko darbu” jomā tās ir zinātniskās publikācijas un inovācijas, tai skaitā zināšanas, inovācijas un pamatiedzīvotāju un atsevišķu kopienu paradumi; „literāro un mākslas darbu” jomā tie, citastarp, ir dzejoļi, romāni, gleznas, skulptūras, muzikālas kompozīcijas, teatrāli un kinematogrāfiski darbi, izpildījumi un mutvārdu tradīcijas².

Bernes konvencijas par literatūras un mākslas darbu aizsardzību 2.panta 1.punktā uzskatīti aizsargājami literatūras un mākslas darbi. Šā panta 2.punktā noteikts, ka savienības valstu likumdošanas akti var noteikt, ka minētie darbi vispār vai pie kādām atsevišķām kategorijām piederīgi darbi netiek aizsargāti, ja tie nav fiksēti jebkādā materiālā formā. Savukārt 3.punkts noteic, ka tulkojumi un apdares, muzikāli aranžējumi un citi literatūras vai mākslas darbu pārveidojumi tiek aizsargāti tāpat kā oriģināldarbi, neaizskarot oriģināldarba autora tiesības.

Tādējādi no minētajiem starptautiskajiem dokumentiem izriet, ka tie aizsargā arī oriģināldarbu pārveidojumus, kuri neizskar oriģināldarba autora tiesības. Līdz ar to arī Satversmes 113.panta tvērums attiecas ne tikai uz autortiesībām, bet arī blakustiesībām (tai skaitā blakustiesību subjektu mantiskajām interesēm) Autortiesību likuma izpratnē.

Tiesības uz morālo un materiālo interešu aizsardzību, kas saistītas ar jebkuriem zinātniskajiem, literārajiem vai mākslas darbiem, kuru autors ir šis

¹ Committee on Economic, Social and Cultural Rights. The General Comment no.17 “The right of everyone to benefit from the protection of the moral and material interests resulting from any scientific, literary or artistic production of which he or she is the author (article 15, paragraph 1 (c), of the Covenant)”, paragraph 12 – 13, www.ohchr.org.

² Ibid, paragraph 9.

cilvēks, var tikt ierobežotas, un tām ir jābūt līdzsvarotām ar citām Pakta nostiprinātajām tiesībām. Pakta 15.panta 1.punkta „c” apakšpunktā aizsargāto tiesību ierobežojumiem ir jābūt noteiktiem ar likumu tādā veidā, kas ir savienojums ar šīm tiesībām, tiem ir jābūt ar leģitīmu mērķi un strikti nepieciešamiem, lai veicinātu vispārēju labklājību demokrātiskā sabiedrībā saskaņā ar Pakta 4.pantu.¹

Atbilstoši Autortiesību likuma 34.panta pirmajai daļai bez autora piekrišanas fiziskajai personai atļauts darbus, kas iekļauti tiesiski iegūtā filmā vai fonogrammā vai arī citā aizsargājamā darba izpausmes formā, kā arī vizuālos darbus reproducēt (tai skaitā ciparu formātā) vienā kopijā personiskai lietošanai bez tieša vai netieša komerciāla nolūka. Šādas kopijas izgatavošanā nedrīkst iesaistīt citas personas. Autori ir tiesīgi saņemt taisnīgu atlīdzību par šādas kopijas izgatavošanu (nesēja atlīdzība).

Autortiesību likuma 54.panta piektajā daļā noteikts, ka bez blakustiesību subjekta piekrišanas fiziskajai personai atļauts likumīgi iegūtas filmas vai fonogrammas, kā arī blakustiesību objektus, kas iekļauti likumīgi iegūtā filmā vai fonogrammā, reproducēt (tai skaitā ciparu formātā) vienā kopijā personiskai lietošanai bez tieša vai netieša komerciāla nolūka. Šādas kopijas izgatavošanā nedrīkst iesaistīt citas personas. Blakustiesību subjekti ir tiesīgi saņemt taisnīgu atlīdzību par šā panta pirmajā daļā minētās kopijas izgatavošanu (nesēja atlīdzība). Nesēja atlīdzības maksāšanas kārtību nosaka šā likuma 34.panta otrā – septītā daļa.

Tātad likums paredz vispārējas tiesības saņemt nesēja atlīdzību par autortiesību/blakustiesību objektu reproducēšanu personiskai lietošanai. Tādējādi apstrīdētās normas, nosakot atsevišķus tukšos materiālos nesējus un reproducēšanai izmantojamās iekārtas, ierobežo autortiesību un blakustiesību subjektu tiesības saņemt nesēja atlīdzību par tiem tukšajiem materiālajiem nesējiem un reproducēšanai izmantojamām iekārtām, kas apstrīdētajās normās nav minēti.

Autortiesību un blakustiesību subjektu tiesību ierobežojums ir noteikts uz Autortiesību likuma 34.panta septītajā daļā ietvertā deleģējuma pamata, saskaņā ar kuru nesēja atlīdzības lielumu, iekasēšanas, atmaksāšanas un izmaksāšanas kārtību, kā arī proporcionālo sadali starp autoriem, izpildītājiem un fonogrammu un filmu producentiem nosaka Ministru kabinets. Vērtējot Ministru kabineta tiesības pieņemt konkrēta satura noteikumus, jāņem vērā ne tikai pati deleģēšanas norma, bet arī likumā ietvertā likumdevēja griba konkrētā jautājuma taisnīgai noregulēšanai. Proti, saskaņā ar Autortiesību likuma 34.panta otro daļu nesēja atlīdzību par reproducēšanu personiskai lietošanai maksā šādi reproducēšanai izmantojamo iekārtu un tukšo materiālo nesēju (skaņu ierakstu kasetes, videolentes vai videokasetes, lāzeru diski, kompaktdiski, minidiski u.tml.) izgatavotāji un personas, kas tos ievie Latvijā.

¹ Committee on Economic, Social and Cultural Rights. The General Comment no.17 “The right of everyone to benefit from the protection of the moral and material interests resulting from any scientific, literary or artistic production of which he or she is the author (article 15, paragraph 1 (c), of the Covenant)”, paragraph 22, www.ohchr.org.

Kā atzinusi Satversmes tiesa, pilnvarojumā minētais vārds „kārtība” pamatā piešķir Ministru kabinetam tiesības noteikumos regulēt attiecīgā jautājuma procesuālo raksturu, proti, izstrādāt noteiktu procedūru. Vienlaikus tas neizslēdz Ministru kabineta tiesības pieņemt materiāla rakstura normas, ciktāl netiek pārkāpts attiecīgais pilnvarojums. Tomēr Ministru kabineta noteikumos nevar būt iekļautas tādas materiālās tiesību normas, kas veidotu no pilnvarojošā likuma būtiski atšķirīgas tiesiskās attiecības.¹

Autortiesību likuma 34.panta otrajā daļā minētais tukšo materiālo nesēju piemērveida uzskaitījums norāda uz to, ka likumdevējs nav strikti reglamentējis, par kādiem tukšajiem materiālajiem nesējiem ir maksājama nesēja atlīdzība. Līdz ar to Ministru kabinetam bija ne tikai tiesības, bet arī, raugoties no tiesiskās noteiktības principa, - pienākums uzskaitīt konkrētus tukšos materiālos nesējus, par kuriem ir maksājama nesēja atlīdzība. Reproducēšanai izmantojamās iekārtas apstrīdētajās normās ir uzskaitītas ar mērķi noteikt nesēja atlīdzības apmēru. Saskaņā ar Ministru kabineta atbildes rakstā norādīto, „lai Ministru kabinets varētu noteikt par nesējiem un iekārtām maksājamo atlīdzības lielumu, vispirms ir jānosaka, par kuriem nesējiem un iekārtām būs maksājama nesēja atlīdzība”. Tādējādi Ministru kabinets apstrīdētajās normās ir nevis ietvēris no likumdevēja gribas atšķirīgas tiesiskās attiecības, bet gan konkretizējis objektus, par kuriem maksājama nesēja atlīdzība. Ievērojot minēto, secinu, ka Ministru kabinets ir ievērojis likumdevēja noteikto pilnvarojumu un tādējādi apstrīdētajās normās ietvertie ierobežojumi ir noteikti uz likuma pamata.

Nosakot ierobežojumus cilvēka pamattiesībām, pienākums uzrādīt un pamatot šāda ierobežojuma leģitīmo mērķi Satversmes tiesas procesā vispirms gulstas uz institūciju, kas izdevusi apstrīdēto aktu². Nevar piekrist Ministru kabineta atbildes rakstā norādītajam ierobežojuma leģitīmajam mērķim, proti, paredzēt autortiesību un blakustiesību subjektiem tiesības saņemt taisnīgu atlīdzību par tiesiski iegūtu autortiesību un blakustiesību objektu pavairošanu vienā kopijā fizisko personu personiskai lietošanai nekomerciālos nolūkos, ievērojot sabiedrības intereses. Leģitīmajam mērķim ir jākalpo citu cilvēku tiesību nodrošināšanai³.

Vērtējot ierobežojuma leģitīmo mērķi, ir jāņem vērā Eiropas Savienības tiesas atziņa, saskaņā ar kuru gadījumā, ja fiziska persona izgatavo kopiju privātām vajadzībām, ir jāatzīst, ka šāda darbība rada kaitējumu attiecīgā darba autoram. No tā izriet, ka ekskluzīvo reproducēšanas tiesību īpašniekam kaitējumu rada tā persona, kura privātām vajadzībām izgatavo šo aizsargātā darba reprodukciju, iepriekš nelūdzot autora atļauju. Tādēļ principā šai personai ir pienākums atlīdzināt šīs reproducēšanas rezultātā radušos kaitējumu, maksājot atlīdzību, kas tiek izmaksāta minētajam autoram.⁴

¹ Satversmes tiesas 2011.gada 6.maija sprieduma lietā Nr.2010-57-03 secinājumu daļas 13.3.punkts.

² Satversmes tiesas 2006.gada 8.marta sprieduma lietā Nr.2005-16-01 secinājumu daļas 14.punkts.

³ Satversmes tiesas 2009.gada 13.februāra sprieduma lietā Nr.2008-34-01 secinājumu daļas 19.punkts.

⁴ Eiropas Savienības tiesas 2010.gada 21.oktobra sprieduma lietā Nr.C-467/08 44. un 45.punkts.

Ievērojot minēto, konkrētās lietas apstākļos nav pamata secināt, ka ierobežojuma leģitīmais mērķis būtu vērsts uz aizsargāto tiesību objektu izmantotāju tiesību aizsardzību.

Ministru kabinets apstrīdētajās normās ir noteicis atlīdzību par iekārtām un funkcijām, kuru primārā funkcija pašlaik ir autortiesību un blakustiesību objektu reproducēšana. Tajās nav iekļauti tādi nesēji, kuru lietošanas mērķis nav autortiesību un blakustiesību objektu reproducēšana, piemēram, datoru cietie diski, mobilie tālruņi u.c. līdzīgi nesēji. Minēto nesēju pamatfunkcija nav autortiesību un blakustiesību objektu reproducēšana, bet gan citas funkcijas. Tā, piemēram, fiziskās personas neiegādājas datoru, lai reproducētu ar autortiesībām aizsargātus darbus un blakustiesību objektus. Datori pamatā tiek izmantoti, lai izveidotu dokumentus darba vai izglītības vajadzībām, sazinātos ar citām personām, veidotu datorgrafiskus darbus un veiktu citas funkcijas.

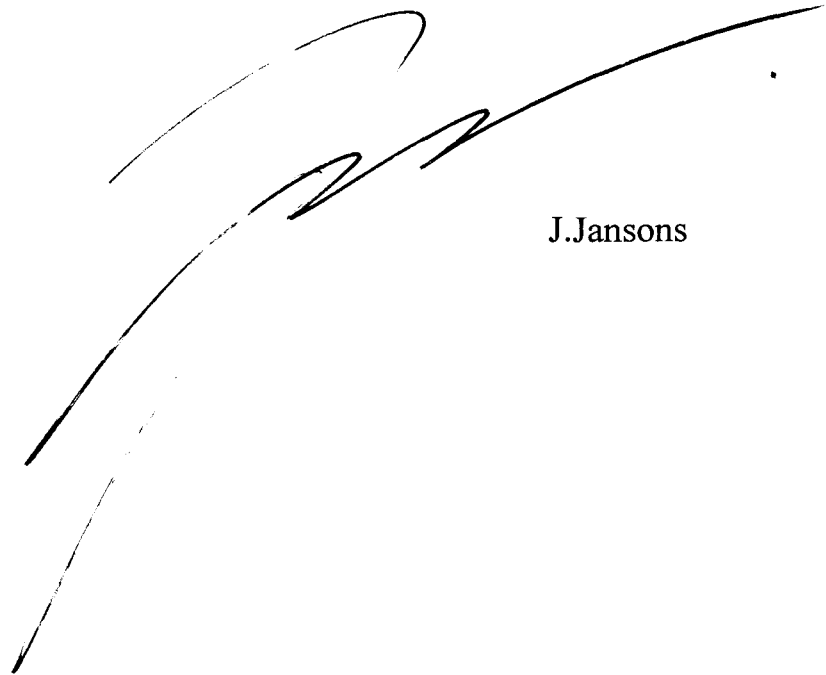
Tādējādi par ierobežojuma leģitīmo mērķi var atzīt to personu tiesību aizsardzību, kas iegādājas tukšos materiālos nesējus un reproducēšanai izmantojamās iekārtas, kuru pamatmērķis nav autortiesību un blakustiesību objektu reproducēšana.

Vērtējot ierobežojuma samērīgumu, ir akcentējams tas, ka Autortiesību likuma 34.panta otrajā daļā minētie tukšie materiālie nesēji ir tādi paši, kā bija noteikti likuma pieņemšanas brīdī 2000.gada 6.aprīlī. Vēl jo vairāk, pēc būtības tāds pats uzskaitījums (izņemot minidiskus) bija ietverts 1993.gada likumā „Par autortiesībām un blakustiesībām”. Ievērojot straujo tehnoloģiju attīstību un arvien lielāku šo tehnoloģiju pieejamību sabiedrībai, Ministru kabinetam ir sistemātiski jāpārskata reproducēšanai izmantojamās iekārtas un tukšos materiālos nesējus, par kuriem ir iekasējama nesēja atlīdzība. Eiropas Savienības tiesas praksē ir atzīts, ka gadījumā, ja attiecīgās iekārtas tiek nodotas privātām personām izmantošanai personīgiem mērķiem, nav jāpierāda, ka tās ar šīm iekārtām tiešām ir izgatavojušas kopijas personiskai lietošanai un tādējādi radījušas kaitējumu aizsargātā darba autoram. Attiecībā uz šīm personām likumīgi pamatoti var uzskatīt, ka tās pilnībā izmanto tām piešķirtās lietošanas tiesības, t.i., ka tās izmanto visas minēto iekārtu iespējas, tostarp reproducēšanas iespēju.¹ No vienas puses, nebūtu saprātīgi noteikt nesēja atlīdzību par jebkuru tukšo materiālo nesēju vai reproducēšanai izmantojamo iekārtu, kurā tehniski ir iespējams izgatavot vai glabāt autortiesību vai blakustiesību objektu kopijas, ņemot vērā to, ka attiecīgā iekārta tikai ļoti pastarpināti var tikt izmantota šādām darbībām. No otras puses, Ministru kabinetam tehnoloģiju jomā ir pienākums sistemātiski pārvērtēt klāt nākušās reproducēšanai izmantojamās iekārtas un tukšos materiālos nesējus un fizisko personu pieejamību šīm iekārtām un nesējiem, lai nepamatoti netiktu ierobežotas autortiesību un blakustiesību objektu tiesības uz nesēja atlīdzību. No empīriskiem novērojumiem secināms, ka tādi nesēji, kā, piemēram, zibatmiņa vai datora ārējais cietais disks, var tikt izmantoti autortiesību un blakustiesību objektu reproducēšanai.

¹ Eiropas Savienības tiesas 2010.gada 21.oktobra sprieduma lietā Nr.C-467/08 54. un 55.punkts.

22 Eiropas Savienības dalībvalstīs nesēja atlīdzība tiek maksāta par audiokasetēm, CD un DVD, 19 valstīs – par CD un DVD atskaņotājiem, 14 valstīs – par atmiņas kartēm un zibatmiņām, 9 valstīs – par datoru cietajiem diskkiem, 6 valstīs – par ārējiem cietajiem diskkiem un 6 valstīs – par mobilajiem tālruņiem (Francijā un Itālijā tiek maksāts par atmiņas kartēm un cietajiem diskkiem, kas ievietoti mobilajos tālruņos)¹. Tādējādi Eiropas Savienības dalībvalstīs pastāv dažādi nesēji, par kuriem maksājama nesēja atlīdzība. Ministru kabinets, būtiski nepārskatot apstrīdētajās normās ietvertos sarakstus, ir rīkojies nesamērīgi, un tādēļ apstrīdētas normas nesamērīgi ierobežo autortiesību un blakustiesību subjektu tiesības uz nesēja atlīdzību un neatbilst Satversmes 113.pantam.

Ar cieņu,
tiesībsargs

J.Jansons

Kukle 67686768

¹ Kultūras ministrija: Par kompromisu jautājumā par datu nesēju atlīdzību. *Latvijas Vēstnesis Nr.41*, 2011.gada 15.marts.